

Doniyor kitobi — Ellik ikkinchi raqam

Payg'ambarlik Jumboqining Ochilishi: Doniyorning Vahiyi va Shohliklarning Yuksalishi

Jeff Pippenger

2024-01-16

Oxirgi maqolada biz shuni ta'kidladikki, Jabroil ikki guvohga asoslanib 1844 yil sanasini tasdiqlash uchun "oxirgi g'azab"ning xulosasini taqdim etgan edi. Miller Levilar kitobining yigirma oltinchi bobidagi "yetti vaqt"ni, Yahudo shohligiga nisbatan ijro etilgan hukm sifatida tushungan edi, biroq u hech qachon "yetti vaqt" hukmining Isroilning ham shimoliy, ham janubiy shohliklari ustidagi maqsadi va o'zaro bog'liqligini ko'radigan nuqtaga yetmadi. U o'n to'qqizinchi oyatdagi "oxirgi g'azab" farqini hech qachon anglaganmi-yo'qmi, bu shubhali, garchi u, shubhasiz, umumiy ma'noda "g'azab"ning "yetti vaqt" ekanini tushungan bo'lsa ham. Birinchi va oxirgi g'azab haqidagi nur 1856 yilda Palmoni tomonidan muhrdan ochildi, biroq u 1863 yilda rad etildi. Shunga qaramay, Millerning "yetti vaqt" haqidagi xabari to'g'ri edi, ammo cheklangan edi.

Miller Doniyorning sakkizinchi bobidagi o'n birinchi oyatda butparast Rimning kichik shoxi butparastlikni ko'tarib, ulug'laganini anglamagan bo'lur edi, chunki Miller uchun Doniyor kitobida uchala o'rinda ham "olib tashlamoq" shunchaki "chetlatmoq" ma'nosini bildirardi. Shunga qaramay, uning xabari, cheklangan bo'lsa-da, baribir to'g'ri edi.

Millerchilar o'n birinchi oyatdagi "muqaddas maskan" Rim shahridagi majusiy ma'bad (Pantheon) ekanini tan olgan edilar, biroq ibroniy tili ularning xabari asoslangan narsa emas edi. Millerning xabari bashoratli zamonga qaratilgan edi. Ularning xabari muhrdan yechilgan tarix ularning Qo'shma Shtatlarni Muqaddas Kitob bashoratining oltinchi shohligi sifatida ko'rishlariga to'sqinlik qildi, ammo bundan ham ortig'i, u papalikni Muqaddas Kitob bashoratining beshinchi shohligi sifatida ko'rishlariga to'sqinlik qildi.

Ular yashagan tarix sharoiti taqozosi bilan ular bashoratlarni Masihning yaqin oradagi qaytishini kutishlariga muvofiq tatbiq etdilar va hafsasalari pir bo'ldi, biroq ularning xabari to'g'ri edi. Jabroil o'n beshinchi oyatdan yigirma yettinchi oyatgacha bo'lgan oyatlarda ikki vahiyga ta'bir berganida, Millerning tushunchasi unga to'qqizinchi oyatdan o'n ikkinchi oyatgacha bo'lgan oyatlarda kichik shoxning grammatik jinsidagi almashinish orqali ifodalangan shohliklar haqidagi yanada kengroq vahiyning anglab yetishiga to'sqinlik qildi. Millerchilar Jabroilning ta'birida faqat Rimni to'rtinchi va yakuniy yer yuzidagi shohlik sifatida ko'radilar.

Va shunday bo'ldiki, men, ya'ni men Doniyor, bu vahiyotni ko'rib, uning ma'nosini tushunishga intilganimda, mana, qarshimda inson qiyofasiga o'xshash bir zot turardi. Va men Ulai qirg'oqlari orasidan bir inson ovozini eshitdim; u chaqirib dedi: "Jabroil, bu odamga vahiyotni tushuntir." Shunda u men turgan joyga yaqin keldi; u kelganida men qo'rqib, yuzim bilan yiqildim. Ammo u menga dedi: "Tushun, ey inson o'g'li; chunki bu vahiyot oxirzamon

vaqti uchundir.” U men bilan gaplashayotganda, men yuzim yerga qaratilgan holda qattiq uyquga ketdim; lekin u menga tegib, meni tik turg‘izdi. Va dedi: “Mana, g‘azabning oxirgi paytida nima bo‘lishini senga bildiraman; chunki oxiri belgilangan vaqtda bo‘lur. Sen ko‘rgan ikki shoxli qo‘chqor — Midiya va Fors podshohlaridir. Junbushli echki esa Yunoniston podshohidir; uning ikki ko‘zi orasidagi ulkan shox esa birinchi podshohdir. U sinib ketgach, uning o‘rniga to‘rttasi turgani esa shuni bildiradiki, o‘sha xalqdan to‘rtta saltanat chiqib turadi, ammo uning qudrati bilan emas. Ularning saltanatining oxirgi davrida, gunohkorlar to‘lib-toshganida, qahrli chehrali va jumboqli so‘zlarni anglaydigan bir podshoh ko‘tariladi. Uning qudrati buyuk bo‘ladi, ammo o‘z qudrati bilan emas; u dahshatli ravishda vayron qiladi, ravnaq topadi, ish yuritadi va qudratlilarni hamda muqaddas xalqni halok qiladi. O‘z hiylasi bilan ham aldovni o‘z qo‘lida muvaffaqiyatli qiladi; yuragida o‘zini ulug‘laydi va osoyishtalik orqali ko‘plarni halok qiladi; u amirlar Amiriga ham qarshi turadi, ammo qo‘lsiz sindiriladi. Va aytilgan oqshom va tong haqidagi vahiyot haqiqatdir; shu bois vahiyotni muhrlab qo‘y, chunki u ko‘p kunlar uchundir.” Men esa, Doniyor, holdan toyib, bir necha kun kasal bo‘lib yotdim; keyin turib, shohning ishlarini bajardim. Men bu vahiyotdan hayratda qoldim, ammo uni hech kim tushunmadi. Doniyor 8:15–27.

Doniyor Ulai daryosi haqidagi vahiyini qabul qilgan bo‘lsa-da (u hozir amalga oshish jarayonidadir), Bobil tarixida birinchi shohlik bu vahiydan chetda qoldirilgan. U ikkinchi va yettinchi boblarda oltin bosh hamda sher sifatida kiritilgan edi, biroq sakkizinchi bobda Bobilning olib tashlanib, yana tiklanishi haqidagi bashoratli xususiyat ta’kidlangan. Navuxodonosor “yetti vaqt” davomida odamlar orasidan haydalganida, papalikning o‘limli yarasining timsoli bo‘lgan; shu tariqa u Sur shahrining fohishasi unutiladigan ramziy yetmish yilning ham timsoli bo‘lgan. Doniyorning sakkizinchi bobida Bobil Muqaddas Kitob bashoratidagi shohliklar qatoridan unutiladi va vahiy Midiya hamda Forsdan (qo‘chqor) boshlanadi, undan keyin esa Yunoniston (echki) keladi.

Buyuk Iskandarning shohligi Iskandardan ko‘ra qudrati pastroq bo‘lgan to‘rtta shohlikka parchalanib ketdi; bu hol yettinchi bobda ham to‘rtta qanoti va to‘rtta boshi bo‘lgan qoplon orqali tasvirlangan edi. To‘rt soni shimol, sharq, janub va g‘arb orqali ifodalanganidek, butun dunyoni anglatadi. Sakkizinchi bobning sakkizinchi oyatida osmonning to‘rt shamoli tomon to‘rtta mashhur shox paydo bo‘ldi. Yettinchi bobda Yunonistonning to‘rtta qanoti sakkizinchi bobdagi to‘rtta shamolga mos keladi, Yunonistonning to‘rtta boshi esa to‘rtta mashhur shoxga mos keladi. To‘rtta bosh va to‘rtta mashhur shox Iskandarning asl shohligi parchalanib ketgan to‘rtta shohlikni, to‘rtta qanot va to‘rtta shamol esa bo‘linishning to‘rtta hududini ifodalaydi. Mazkur nuqtaning farqini ko‘rish muhimdir, chunki u Rimning to‘rtinchi shohligi haqidagi protestantlarning an’anaviy tushunchasiga qarshi milleriyalar ilgari surgan dalilni ifodalaydi.

Habakkukning lavhalarida, 1843 va 1850-yillardagi kashshoflar jadvallarida ifodalanganidek, bashoratli tatbiqni tasvirlamaydigan faqat bitta ifoda mavjud bo‘lib, u to‘rtta bosh va mashhur shoxlar, hamda to‘rtta qanot va shamollar o‘rtasidagi farqqa taalluqlidir. Muqaddas Kitob bashoratidagi to‘rtinchi shohlik sifatida Rim haqidagi haqiqatni xiralashtirishga urinishda, Shayton to‘rtta bosh va mashhur shoxlar, hamda to‘rtta qanot va shamollarning haqiqiy yoki soxta ma’nosi borasida bir dalilni ilgari surdi. Shayton buni shuning uchun qildi-ki, Doniyor kitobi vahiyga asos

solgan kitobdagi bir aniq timsolni ravshan ko'rsatadi. O'sha timsolni tasdiqlovchi dalillarning bir qismi to'rtta bosh va mashhur shoxlar, hamda to'rtta qanot va shamollarda mujassamdir. Protestantlar bu dalil yuzasidan shaytoniy qarashni qo'llab-quvvatladilar va bu dalil Milleriylar tarixida shu qadar muhim ediki, ular uni jadvalda qayd etdilar. Doniyor kitobida "chazon" vahiyni belgilab beruvchi kuch "sening xalqingning talonchilari" deb aniqlanadi, va Protestantlar bu kuchni Antiox Epifan nomli suriyalik shohlarning uzun bir silsilasidan biri deb bildilar, Miller esa ularni Rim deb aniqladi.

O'sha zamonlarda janub shohiga qarshi ko'plar bosh ko'taradilar; sening xalqing orasidagi zo'ravonlar ham vahiyni amalga oshirish uchun o'zlarini ko'taradilar; ammo ular yiqiladilar. Doniyor 11:14.

Antiox Aleksandr podshohligi parchalanib ketgan to'rtta podshohlikdan biridan kelib chiqqan podshohlar sulolasidagi podshohlardan biri edi. Doniyor kitobining sakkizinchi bobidagi to'qqizinchi oyatdagi kichik shox Aleksandr podshohligidan keyin paydo bo'lgan bo'lib, to'qqizinchi oyatda aytilishicha, ularning biridan o'sha kichik shox chiqib keldi.

Ulardan biridan janubga, sharqqa va go'zal yurtidan tomon haddan tashqari ulug'aygan bir kichik shox chiqib keldi. Daniel 8:9.

Rim vahiyni barpo etadimi yoki zaif va ancha ahamiyatsiz bo'lgan bir suriyalik podsho vahiyni barpo etadimi, degan bahs, kichik shox hokimiyati to'rt shoxdan biridan chiqqanmi yoki to'rt shamoldan biridan chiqqanmi, degan bahsni ham o'z ichiga oladi. Bu unchalik katta bahs emas, chunki tarix ham, bashorat ham Rim Yunon imperiyasining avlodi bo'lmaganini, balki Rim yangi bir qudrat bo'lganini ravshan ko'rsatadi. Agar Rim to'rtinchi saltanat bo'lgan bo'lsa, unda to'qqizinchi oyatdagi "ulardan biridan" iborasi to'rt shamol yoki qanotdan birini anglatishi kerak. Agar u Antiox Epifan bo'lgan bo'lsa, u Suriya shoxidan chiqqan bo'ladi.

Millerchilar "sening xalqingning talonchilari" sifatida ifodalangan kuch Masihga qarshi bosh ko'tarishini aniqladilar.

U o'z siyosati orqali hiyla-nayrangni ham o'z qo'lida ravnaq toptiradi; yuragida o'zini ulug'laydi va tinchlik orqali ko'plarni halok qiladi; u amirlarning Amiriga qarshi ham bosh ko'taradi; ammo qo'lsiz sindiriladi. Doniyor 8:25.

"Amirlarning Amirzodasi" Masihdir, Antiox Epifan esa Masih tug'ilishidan ancha oldin yashagan, shuning uchun milleritlar bu haqiqatni 1843 yilgi jadvalda ko'rsatib o'tganlar. Jadvalda ular 164 sanasini kiritganlar, bu sana aslida Muqaddas Kitobiy bir ishoraga ega emas edi, balki Miller bilan protestant ilohiyotchilar o'rtasidagi to'rtinchi shohlik haqidagi bahsning ahamiyatini ko'rsatuvchi shunchaki bir qayd edi. Jadvalda "164" yilining yoniga ular shunday deb yozganlar: "Amirlarning Amirzodasiga qarshi, albatta, bosh ko'tarmagan Antiox Epifanning o'limi, chunki u amirlarning Amirzodasi tug'ilishidan 164 yil oldin allaqachon o'lgan edi."

Bugun Adventizm, murtad Protestantizm singari, "sening xalqingning talonchilari"ni Antiox Epifanes deb ta'lim bermoqda; holbuki, ilhom shuni qayd etganki, "1843 yilgi jadval Rabbiyning qo'li bilan yo'naltirilgan va uni o'zgartirmaslik kerak edi." Milleritlar qahrli chehrali shoh Rim

ekanini bilardilar, shu sababli ular “chazon” vahiysini mustahkamlash qobiliyatini yemiradigan shaytoniy ta’limotdan larzaga tushmadilar. Muqaddas Kitob shuni aniq bildiradiki, vahiy bo’lmasa, xalq halok bo’ladi.

Vahiy bo’lmagan joyda xalq halokatga yuz tutadi; ammo qonunni saqlaydigan baxtlidir.
Hikmatlar 29:18.

Sulaymon ushbu oyatda tilga olgan vahiy “chazon” vahiyyidir; Daniel 8-bobning o’n uchinchi oyatida aynan shu vahiy butparastlik va papalik muqaddas maskan hamda lashkarni oyoq osti qilayotganini ko’rsatadi. Millerchilar uchun bu ikki vayron qiluvchi kuch Muqaddas Kitob bashoratidagi to’rtinchi shohlikni ifodalari edi, va Rimning to’rtinchi shohligini (sening xalqingning talonchilari) tan olmasdan turib, ular bu vahiyni qaror toptira olmagan bo’lardilar. Daniel 11-bobning o’n to’rtinchi oyatidagi “sening xalqingning talonchilari” janub shohiga qarshi bosh ko’tarishi, o’zlarini yuksaltirishi, vahiyni qaror toptirishi va yiqilishi kerak edi. Rim ana shu xususiyatlarning har birini bajo keltirdi.

Yettinchi bobda to’rtinchi shohlik undan oldingi shohliklardan «boshqacha» ekani aniq belgilab berilgan.

Shundan keyin men kechasi ko’rgan vahiylarda ko’rdim, va mana, to’rtinchi bir hayvon — dahshatli, qo’rqinchli va nihoyatda qudratli edi; uning katta temir tishlari bor edi: u yeb yuborar, parchalab tashlar va qolganini oyoqlari bilan bosib ezar edi; u o’zidan oldingi barcha hayvonlardan boshqacha edi; va uning o’nta shoxi bor edi.... So’ngra men barcha boshqalardan farqli bo’lgan, nihoyatda dahshatli, tishlari temirdan va tirnoqlari jezdan bo’lgan to’rtinchi hayvon haqidagi haqiqatni bilishni istadim; u yeb yuborar, parchalab tashlar va qolganini oyoqlari bilan bosib ezar edi; Shuningdek, uning boshidagi o’nta shox haqida va ko’tarilib chiqqan boshqa shox haqida, uning oldida uchasi qulab tushgan edi; ha, ko’zlari va juda ulug’ narsalarni gapiradigan og’zi bor bo’lgan o’sha shox haqida, uning ko’rinishi o’z sheriklarinikidan ham salobatliroq edi. Doniyor 7:7, 19, 20.

Doniyor kitobining yettinchi bobidagi to’rtinchi shohlik undan oldin kelgan shohliklardan “boshqacha” ekani ikki marta ta’kidlangan. Agar to’qqizinchi oyatdagi “kichik shox” shunchaki Suriya shoxining (Antiox Epifan) davomchisi bo’lganida edi, u boshqacha bo’lmagan bo’lur edi. Yettinchi bobda Rimdan oldin kelgan hayvonlar sher, ayiq va qoplon edi; bularning barchasi tabiatda haqiqatda mavjud bo’lgan hayvonlardir, ammo temir tishlari va mis tirnoqlari bo’lgan to’rtinchi hayvonga kelganda, Daniel yutib yuboruvchi o’sha dahshatli hayvonni ifodalovchi tabiatdagi hech bir hayvonni bilmadi. U boshqacha edi. To’qqizinchi oyatdagi “kichik shox” shoxlardan yoki mashhur shoxlardan biridan emas, balki to’rt shamol va qanotlar bilan ifodalangan hududlardan biridan chiqdi.

Doniyor kitobining sakkizinchi bobida shunday deyiladi: “Ularning shohligining oxirgi davrida, gunohkorlar gunohda to’lib-toshganda, qiyofasi shiddatli, jumboqli gaplarni anglaydigan bir shoh qo’zg’aladi.” “Ularning shohligining oxirgi davrida” (to’rt shohlikka parchalanib ketgan Yunoniston) — “gunohkorlar gunohda to’lib-toshgan” davrda — yangi bir shoh qo’zg’alishi kerak edi.

“Harakat sahnasiga chiqqan har bir xalqqa yer yuzida o‘z o‘rnini egallashiga yo‘l qo‘yilgan, toki Qo‘riqchi va Muqaddas Zotning maqsadlarini bajo keltiradimi-yo‘qmi, shu haqiqat ayon bo‘lsin. Bashorat dunyoning buyuk imperiyalarining — Bobil, Midiya-Fors, Yunoniston va Rimning — yuksalishi hamda taraqqiyotini kuzatib borgan. Bularning har biri bilan, qudrati kamroq bo‘lgan xalqlarda bo‘lgani kabi, tarix takrorlangan. Har biri sinov davriga ega bo‘lgan; har biri muvaffaqiyatsizlikka uchragan, uning shuhrati so‘ngan, qudrati esa undan ketgan.” Prophets and Kings, 535.

Yunoniston podshohligining oxirida (“keyingi zamonda”), ularning sinov uchun berilgan vaqti kosasi to‘lganida (“gunohkorlar haddiga yetganida”), “qiyofasi qattiq bir podshoh” bosh ko‘tarar edi. O‘sha podshoh “mubham so‘zlar”ni tushunar edi, chunki u yahudiylarning ibroniy tilidan ham, avvalgi podshohlikning yunon tilidan ham butunlay boshqa bir tilda so‘zlar edi; chunki u lotin tilida so‘zlar edi. O‘sha podshohlik Muso tomonidan milodiy 66-yildan 70-yilgacha bo‘lgan qamalni keltiradigan xalq sifatida ko‘rsatilgan edi; bu qamalda, boshqa narsalar qatori, ocharchilik shu qadar dahshatli ediki, yahudiylar tirik qolish uchun o‘z farzandlarini yedilar.

Chunki sen barcha narsaning mo‘l-ko‘lligi ichida Egang Xudoga quvonch va ko‘ngil shodligi bilan xizmat qilmading, shu sababli Egamiz senga qarshi yuboradigan dushmanlaringga ochlikda, chanqoqlikda, yalang‘ochlikda va har narsaga muhtojlikda xizmat qilursan; u seni yo‘q qilib bitirmaguncha bo‘yningga temir bo‘yinturuq soladi. Egamiz senga qarshi uzoqdan, yerning chekkasidan burgut uchgandek tez bir xalqni olib keladi; sen uning tilini tushunmaysan. U qahrli chehrali xalq bo‘lib, qariyaning yuzini e‘zoz qilmas va yoshlarga marhamat ko‘rsatmas. U seni yo‘q qilib bitirmaguncha chorvangning mahsulini va yeringning hosilini yeydi; seni yo‘q qilib bitirmaguncha senga na don, na sharob, na moy, na sigirlarningning ko‘payishini, na qo‘y suruvlarini qoldiradi. U butun yurtning bo‘ylab, o‘zing ishongan baland va mustahkam devorlarning qulab tushguncha, barcha darvozalarning ichida seni qamal qiladi; Egang Xudo senga bergan butun yurtning bo‘ylab, barcha darvozalarning ichida seni qamal qiladi. Va dushmanlarning seni siquvga olib, tang ahvolga solgan qamal paytida, Egang Xudo senga bergan o‘g‘illaring va qizlarningning go‘shtini, ya‘ni o‘z badanining mevasini yersan. Qonunlar kitobi 28:47–53.

Doniyor kitobining ikkinchi bobida to‘rtinchi shohlik “temir” bilan ifodalangan edi, Muso esa yahudiylar ustiga “temir bo‘yinturuq” soladigan “bir xalq”ni ko‘rsatgan. Bu “xalq” yahudiylarni “halok qilar” edi va u burgut kabi uchqur bo‘lar edi; burgut esa Rimning timsolidir. U “sen tilini tushunmaydigan xalq” bo‘lar edi, chunki uning tili yahudiylar uchun “qorong‘i so‘zlar” bo‘lar edi. U Doniyor kitobining sakkizinchi bobida “qahrli yuzli shoh” sifatida tasvirlanganidek, “qahrli yuzli xalq” bo‘lar edi. Va Quddusning “qamal”i paytida yahudiylar o‘zlarining “o‘g‘illari va qizlari”ni yedilar.

Miller butparast Rimni Muso tomonidan bashorat qilingan qudrat, Doniyor ikkinchi bobidagi to‘rtinchi “temir” shohlik, hamda ibroniycha yoki yunoncha emas, lotincha so‘zlagan “xalq” deb tan oldi. Miller Muqaddas Kitob bashoratidagi to‘rtinchi va beshinchi shohlik o‘rtasida hech qanday farq qo‘ymadi, chunki uning nazarida ularning ikkalasi ham shunchaki Rim edi. Shunday ekan, butparast Rim yigirma uchinchi oyatda namoyon bo‘lgach, u yigirma to‘rtinchi oyatda ifodalangan farqni ko‘ra olmadi. Vahiyda kichik shox to‘qqizinchi oyatdan o‘n ikkinchi oyatgacha

bo‘lgan oyatlarda erkak jinsidan ayol jinsiga, so‘ng yana erkak jinsidan ayol jinsiga o‘tib turgan edi, va yigirma uchinchi oyat butparast Rimning bashoratli xususiyatlarini aniqlab bergan bo‘lsa, Jabroilning yigirma to‘rtinchi oyatdagi talqini ayol jinsidagi Rimga o‘tadi. Yigirma to‘rtinchi oyatdagi bu qudrat “ulkan qudrat”ga ega bo‘lishi kerak edi, “ammo bu o‘z qudrati bilan emas; va u dahshatli ravishda halok qiladi, ravnaq topadi, amal qiladi va qudratlilarni ham, muqaddas xalqni ham halok qiladi.”

Papal Rimga majusiy Rimning harbiy qudrati berilishi kerak edi, va u 538-yildan 1798-yilgacha bo‘lgan bir ming ikki yuz oltmish yil davomida Xudoning xalqini halok qilardi. U “ajoyib tarzda” halok qilardi, chunki u butun dunyo “hayrat bilan ergashadigan” maxluqdir, va u 1798-yilda nihoyasiga yetishi uchun “belgilab qo‘yilgan” birinchi g‘azab to‘la amalga oshguniga qadar “amal qilib, ravnaq topadigan” hokimiyat edi.

So‘ngra yigirma beshinchi oyatda Jabroil, Doniyor uchun sharhlayotgan oyatlarda o‘zi belgilab bergan tebranishni davom ettirib, yana butparast Rimga murojaat qiladi; u, barcha tarixchilar guvohlik berganidek, boshqa turdagi “siyosat” orqali o‘z imperiyasini birlashtirgan edi. Butparast Rimning “hiylasi” shundan iborat ediki, u xalqlarni o‘sib borayotgan imperiyasiga qo‘shilishga undar edi va oldingi imperiyalar singari faqat harbiy qudrat bilan barpo etilmagan holda, imperiyani qurishda tinchlik va farovonlik va‘dasidan foydalangan. Butparast Rim, shuningdek, “amirlarning Amiriga qarshi turishi” kerak edi; Kalvariya xochida Masihni mixlatganida u aynan shunday qildi.

So‘ng Jabroil Doniyorga talqin qilayotgan ikki vahiya murojaat qilib, “mareh” — ko‘rinish haqidagi vahiyni (ikki ming uch yuz kun) haq ekanini, hamda butparast Rim va papalik Rimi tomonidan muqaddas maskan va lashkarning oyoq osti qilinishi haqidagi “chazon” vahiysi “ko‘p kunlar uchun” “yopib qo‘yilishi (muhrlanishi)” kerakligini (1798-yildagi oxirzamon vaqtigacha) aniqlab beradi.

So‘ng Doniyor bir muddat betob bo‘lib yotdi, keyin esa yana ishiga qaytdi, ammo u hanuz Jabroilga unga anglatish buyurilgan “mareh” vahiyni tushunmagan edi. Shu sababli Jabroil to‘qqizinchi bobda qaytib keladi, toki Doniyorga “mareh” vahiyni tushuntirish ishini nihoyasiga yetkazsin.

Doniyor kitobining to‘qqizinchi bobida Doniyor bashoratli Kalomni o‘rganayotgan edi va Muso hamda Eremiyoning yozuvlari orqali anglab yetdi. Eremiyo uning ichida bo‘lgan asirlik yetmish yil davom etishini bildirgan edi.

Va bu butun yurt vayrona va dahshat bo‘lur; bu xalqlar esa Bobil shohiga yetmish yil xizmat qilurlar. Yetmish yil to‘lgach, Men Bobil shohini ham, o‘sha xalqni ham, deydi Egamiz, o‘zlarining gunohi uchun, shuningdek, Xaldeylar yurtini ham jazolayman va uni abadulabad xarobalikka aylantiraman. Yeremiyo 25:11, 12.

Muso aytganiga ko‘ra, dushman yurtidagi asirlik yurt o‘z shanbalaridan bahramand bo‘ladigan davrga muvofiq kelar edi.

Men yerni vayronaga aylantiraman; unda yashaydigan dushmanlaringiz bundan dahshatga tushadilar. Men sizlarni butparast xalqlar orasiga tarqatib yuboraman va ortingizdan qilich yalang'ochlayman; yurtigingiz vayrona bo'ladi, shaharlaringiz esa xarobaga aylanadi. Shunda yurt, u vayron bo'lib yotgan butun vaqt davomida va sizlar dushmanlaringiz yurtida bo'lganingizda, o'z shanba damlarini bahramand bo'lib o'tkazadi; o'shanda yurt orom topadi va o'z shanba damlaridan bahramand bo'ladi. U vayron bo'lib yotgan butun vaqt davomida orom topadi; chunki sizlar unda yashagan paytingizda, shanbalarigingizda u orom topmagan edi. Levilar 26:32–35.

Daniyel Xudoning bashoratli Kalomidan, ikki guvoh asosida, Uning xalqi dushman yurtiga tarqatib yuborilganini va shu davrda yer o'z shanbalaridan bahramand bo'lishini anglagan edi. U Solnomalar muallifi Yeremiyoning yetmish yili haqida anglagan narsani anglagan edi.

Qilichdan omon qolganlarni esa u Bobilga olib ketdi; va ular Fors shohligining hukmronligi boshlanguniga qadar unga va uning o'g'illariga xizmatkor bo'ldilar. Bu Egamizning Yeremiyo og'zi orqali aytgan so'zi bajo bo'lishi uchun edi, ya'ni yurt o'z shanbalaridan bahramand bo'lgunicha; chunki u vayron yotgan butun davr mobaynida shanba tutdi, yetmish yil to'lgunicha. Endi Fors shohi Kurushning birinchi yilida, Egamizning Yeremiyo og'zi orqali aytgan so'zi amalga oshishi uchun, Egamiz Fors shohi Kurushning ruhini qo'zg'atdi; shunda u butun shohligi bo'ylab jar solib, buni yozma ravishda ham e'lon qilib, shunday dedi: "Fors shohi Kurush shunday demoqda: Osmonlar Xudosi bo'lgan Egamiz menga yer yuzidagi barcha shohliklarni berdi; va U menga Yahudoda joylashgan Quddusda O'zi uchun bir uy qurishni buyurdi. Uning butun xalqi orasida sizlardan kim bor? Uning Xudosi — Egamiz u bilan bo'lsin, va u ko'tarilib borsin". 2 Solnomalar 36:20–23.

Doniyor dushmanning yurtida tarqalib yashashning, yurt o'zining shanba damlarini nishonlayotgan paytdagi, Yeremiyoning yetmish yili Levilar yigirma oltinchi bobdagi "yetti karra" la'natiga asoslanganini tushundi va shu tushunchaga itoat etib, nihoyat o'zlarining tarqalib ketgan holatidan uyg'onganlar uchun o'sha yerda berilgan amr etilgan chora-tadbirni bajo keltirdi.

Sizlardan tirik qolganlarning yuragiga dushmanlari yurtlarida vahima solaman; qimirlagan bargning shovqini ularni quvadi; ular qilichdan qochgandek qochadilar; va hech kim quvlamasa ham yiqiladilar. Ular hech kim quvlamasa ham, go'yo qilich oldida yiqilgandek, bir-birining ustiga yiqiladilar; va sizlar dushmanlaringiz qarshisida turishga qudrat topmaysizlar. Sizlar butparast xalqlar orasida halok bo'lasizlar, va dushmanlaringizning yurti sizlarni yutib yuboradi. Sizlardan qolganlar esa dushmanlaringizning yurtlarida o'z gunohlari tufayli ado bo'lib boradilar; otalarining gunohlari tufayli ham ular bilan birga ado bo'lib boradilar. Agar ular o'z gunohlarini, otalarining gunohlarini, Menga qarshi qilgan xiyonatlarini, va Menga qarshi yurganliklarini e'tirof etsalar; va Men ham ularga qarshi yurganimni, hamda ularni dushmanlari yurtiga olib kirganimni tan olsalar; agar shunda ularning sunnatsiz yuraklari kamtar bo'lsa va ular o'z gunohlarining jazosini qabul qilsalar: Unda Men Yoqub bilan qilgan ahdimni eslayman, Ishoq bilan qilgan ahdimni ham eslayman, Ibrohim bilan qilgan ahdimni ham eslayman; va yurtni ham eslayman. Yurt esa ulardan mahrum bo'lib qoladi va u ularsiz xarob yotgan paytda o'z shanbaliklaridan bahramand bo'ladi; ular esa o'z gunohlarining jazosini qabul qiladilar, chunki, ha, aynan shuning uchunki,

ular Mening hukmlarimni mensimadilar va jonlari Mening qonun-qoidalarimdan jirkanib ketdi. Shunga qaramay, ular dushmanlari yurtida bo‘lganlarida ham, Men ularni butunlay yo‘q qilish va ular bilan qilgan ahdimni buzish uchun rad etmayman, ulardan jirkanmayman; chunki Men ularning Egasi Xudovandman. Balki Men ular uchun ajdodlari bilan qilgan ahdimni eslayman; o‘sha ajdodlarini Men ularga Xudo bo‘lishim uchun butparast xalqlarning ko‘zi oldida Misr yurtidan olib chiqqanman: Men Egaman. Bular Egamiz Musoning qo‘li bilan Sinay tog‘ida O‘zi bilan Isroil o‘g‘illari orasida belgilagan qonun-qoidalar, hukmlar va qonunlardir. Levilar 26:36–46.

To‘qqizinchi bobdagi Doniyorning ibodati dushmanning yurtida tarqalib ketgan holda o‘zini topganlar uchun berilgan maslahatning har bir unsuriga qaratilgandir. Bu ibodat uning ikkinchi bobdagi ibodati bilan uyg‘un holda ko‘rilishi lozim, chunki ular birgalikda Vahiy kitobining o‘n birinchi bobida buyuk o‘sha shahar — Sodom va Misr ko‘chalarida o‘lik holda yotgan va o‘zlarining ham tarqalib ketganini anglagan kishilarning ibodatini ifodalaydi. Doniyor ibodatini yakunlar ekan, Jabroil “mareh” vahiyini tushuntirish ishini nihoyasiga yetkazish uchun qaytadi; xuddi Muqaddas Ruh ham Vahiy kitobining o‘n birinchi bobidagi ikki guvoh uchun shuni amalga oshirishni ko‘zlaganidek.

Men gapirayotganimda, ibodat qilayotganimda, o‘z gunohimni va xalqim Isroilning gunohini e’tirof etayotganimda, hamda Xudoyimning muqaddas tog‘i uchun Egam Xudoning huzuriga iltijomni taqdim etayotganimda; ha, men ibodatda gapirayotganimda, avval boshdagi vahiyda ko‘rganim o‘sha Jabroil ismli kishi tez uchib kelib, kechki qurbonlik paytlarida menga tegdi. Va u menga anglatdi, men bilan so‘zlashdi va dedi: Ey Doniyor, men endi senga farosat va idrok berish uchun chiqdim. Doniyor 9:20–22.

Biz bu tadqiqotni keyingi maqolada davom ettiramiz.

“Bobilning qulashidan sal oldin, Doniyor bu bashoratlar ustida tafakkur qilib, zamonlarni anglash uchun Xudoga murojaat etayotgan paytda, unga shohliklarning ko‘tarilishi va qulashiga doir bir qator vahiyilar berildi. Doniyor kitobining yettinchi bobida qayd etilgan birinchi vahiy bilan birga, uning talqini ham berildi; ammo hammasi payg‘ambarga ayon qilinmadi. O‘sha paytdagi kechinmasi haqida u shunday deb yozgan edi: ‘Mening xayollarim meni qattiq bezovta qildi, va yuzimning rangi o‘zgardi; ammo men bu masalani yuragimda saqladim.’ Doniyor 7:28.”

“Yana bir vahiy orqali kelajak voqealari ustiga qo‘shimcha nur sochildi; va aynan shu vahiyning oxirida Doniyor: ‘bir muqaddas zotning gapirayotganini eshitdim; va gapirayotgan o‘sha muayyan muqaddas zotga boshqa bir muqaddas zot dedi: Vahiygacha qancha vaqt bor?’ degan so‘zlarni eshitdi. Doniyor 8:13. Berilgan javob: ‘Ikki ming uch yuz kecha-kunduzgacha; shundan keyin muqaddas joy poklanadi’ (14-oyat), uni hayrat va sarosimaga soldi. U vahiyning ma’nosini astoydil izlab topishga urindi. U Yeremiyo orqali bashorat qilingan yetmish yillik asirlik bilan, vahiyda samoviy elchi Xudoning muqaddas joyi poklanishidan oldin o‘tishini aytgan ikki ming uch yuz yil o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglay olmadi. Jabroil farishta unga qisman talqin berdi; ammo payg‘ambar: ‘Vahiy esa ... ko‘p kunlarga taalluqlidir,’ degan so‘zlarni eshitgach, hushidan ketdi. U o‘z boshidan kechirganini shunday qayd etadi: ‘Men, Doniyor, behush bo‘ldim, va bir necha kun kasal bo‘lib yotdim; keyin

o‘rnimdan turib, shohning ishlarini bajardim; va vahiydan dahshatga tushdim, ammo uni hech kim tushunmadi.’ 26, 27-oyatlar.”

“Hali ham Isroil uchun yuragi yukli bo‘lgan Doniyor Yeremiyoning bashoratlarini yana qaytadan o‘rgandi. Ular juda ravshan edi,—shu qadar ravshan ediki, u kitoblarda yozib qoldirilgan bu guvohliklar orqali ‘Quddusning xarobalari ustidan yetmish yilni tamom qilishi to‘g‘risida Egamizning so‘zi Yeremiyo payg‘ambarga kelgan yillar sonini’ anglab yetdi.” Doniyor 9:2.

“Payg‘ambarlikning ishonchli kalomiga asoslangan imon bilan Doniyor bu va‘dalarning tez orada bajo bo‘lishi uchun Egamizga yolvordi. U Xudoning sha’ni saqlanib qolishi uchun iltijo qildi. O‘z iltijosida u ilohiy maqsaddan chetda qolganlar bilan o‘zini to‘la birlashtirib, ularning gunohlarini o‘ziniki kabi e’tirof etdi.” Prophets and Kings, 553, 554.